

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.18, november 2021

Indledningen er redigeret af Kirsten Vad og Krista Stinne Greve Rasmussen
Tilsyn ved dr.phil. Jes Fabricius Møller

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med
punktkommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2025

Indledning til

Til Danskhedens Skaal paa Skydebanen den 5te November 1843

ved Holger Berg

Indhold

- 1 Baggrund
- 2 Sangen "Til Danskhedens Skaal"
- 3 De efterfølgende atten skåler og taler
- 4 Modtagelse
- 5 Anvendt litteratur

1 Baggrund

Grundtvigs sang til danskheden blev afsunget ved en skål, der blev udbragt under et politisk festmåltid, som blev afholdt i København den 5. november 1843. Ved festen mødtes to politiske grupperinger, der ydede hinanden gensidig støtte. Den første var hovedstadens liberale oppositionelle. De liberale befandt sig i en krise, og en del af dem søgte at øge den folkelige opbakning til deres forfatningskrav ved at støtte sprogkampen i hertugdømmet Slesvig (Frandsen 1996, s. 277-281). Til det formål stiftede syv liberale bannerførere Komiteen for dansk Undervisnings Fremme i Slesvig, også kaldet Syvstjernen. Denne komite organiserede festen den 5. november for den anden gruppering: de dansksindede deputerede fra Slesvigs rådgivende stænderforsamling. De havde i juni 1843 stiftet Den Slesvigske Forening, der skulle forsvare det danske sprog mod hertugdømmets tysktalende embedsmænd. De dansksindede delegerede var under stor bevågenhed rejst til København for at overrække kongen en petition om at fremme det danske sprog (Lauridsen 1918, s. 69). Undervejs blev der afholdt fester på Ballerup Kro den 4. november med godt 250 deltagere, i København den 5. november med 100 gæster og på tilbagevejen i Odense

den 9. november med 60 gæster.

Festen i København var et højdepunkt for delegationen. Den Slesvigske Forening blev medfinansieret af Syvstjernen, og når den indbød hovedstadens embedsmænd og højtstående borgere til fest, var det også for at samle pengebidrag. Festmåltidet blev afholdt i bygningen Enigheds Værn ved byens største skydebane på Vesterbro lige uden for voldene. Selskabslokalet var en fast adresse for politiske debatmøder. De to grupperinger havde her holdt deres første fællesmøde den 4. januar 1843. Festmåltidet i november talte nitten skåler hver med en tale samt tre sange. Det er værd kort at referere alle skåler for at illustrere tilnærmelsen mellem Grundtvig og de nationalliberale medlemmer af festkomiteen samt de resterende meningsforskelle.

2 Sangen “Til Danskhedens Skaal”

Som præsident for komiteen udbragte J.F. Schouw den første skål. Den gjaldt som altid kongen, der blev fejret som beskytter af det danske sprog med indirekte henvisning til sprogreskripterne af 18. maj 1840 og 2. december 1842 ([se indledningen til Grundtvigs Nyaars-Ønske i Danske Samfund](#)). Derpå istemte forsamlingen Grundtvigs velkomstsang til de slesvigske stænderdeputerede.

Grundtvig skrev sangen *Til Danskhedens Skaal paa Skydebanen den 5te November 1843* på melodien til sin yndlingssang “Danmark deiligst, Vang og Vænge” (se [indledningen til Grundtvigs udgave af sangen fra 1839](#)). Skålsangens første strofe knyttede an til motiverne fra forlægget om bølgerne og etableringen af forsvarsvolden Dannevirke som værn mod fjenden fra syd. Danmark havde “graa”, dvs. gamle, bjerge og løver, men landet foryngedes nu gennem brugen af modersmålet. I Grundtvigs øjne var den ny nationale bevægelse ved at vække ånden fra Danmarks glansperiode i århundrederne op til 1200, som beskrevet i Saxos historie om *Danernes bedrifter*. I strofe 2 og 3 henviser Grundtvig til kampene i Slesvig “i *Vermunds Dage*” (strofe 4, vers 5). Dengang havde den hidtil mundlamme Uffe hin Spage taget til orde og var gået i tvekamp mod to saksere. På Skamlingsbanken var der 18. maj 1843 blevet afholdt en fest for dansk sprog og sindelag. Grundtvig beskrev den første politiske fest på Skamlingsbanken som “Fuglesang i de grønne Lunde” (strofe 1, vers 6), et motiv han allerede havde dannet i den velkendte sang “Velkommen i den grønne Lund” fra 28. maj (Grundtvig 1843b). Skålsangens strofe 2, vers 3, hentyder til Peter Hiort Lorenzen, der var blevet landskendt for at tale dansk på et møde for Slesvigs stænder i oktober 1842. Motiverne hjerte og løve kommer fra det danske rigsvåben.

3 De efterfølgende atten skåler og taler

Komiteens anden præsident H.N. Clausen hilste derpå disse deputerede fra “*Stridens Land*”. Clausen beskrev stridens hovedpunkter og opfordrede de indflydelsesrige københavnere til at tage del i striden. De kunne “hvile i *Fredens Skjød*”, men det var en blandet velsignelse, for hvile betød også slaphed og fordærv (*Fædrelandet* 1843, sp. 11.286). Afslutningsvis hyldede Clausen Slesvigs bønder, der “Ryg mod Rygg,/ Vil slaae en Skandse fast og tryk/ om Dannemarks nye Rige!” (sp. 11.287).

Derpå gav Clausen ordet til bøndernes ordfører Laurids Skau, der med denne rejse fik sit landsdækkende gennembrud. Skau mindede om, at de danske slesvigere ikke kun håbede på kongens fortsatte støtte, men også satte deres lid til deres brødre i kongeriget “i denne Kamp for hele det danske Folks Ære og aandelige Liv”. De ville nu “byde dem Fostbroderskab” og blande blod ved sammen at tømme skålen (sp. 11.288). Efter de alvorlige ord fulgte Grundtvig med “en høist piquant, humoristisk lille Tale, ved hvis Referat vi maae sande, at ‘det levende Ord’ ikke lader sig gjengive i Skrift”. Grundtvig udbragte “en Skaal for Munden, og det var da en Skaal, som vilde finde Bifald, i det mindste hos alle Munde” (sp. 11.289).

H.P. Hansen holdt skåltalen for professorerne Christian Paulsen og Christian Flor. Flor var Skaus taleskriver og den grå eminence i den dansksindede slesvigske bevægelse. Han var opfyldt af Grundtvigs ideer og deres praktiske iværksættelse. Aftenens anden sang var den tidssvarende slagsang “Danmark deiligst, Vang og Vænge”.

Nu udbragtes en skål for den ovennævnte landskendte stænderdeputerede Peter Hiort Lorenzen. Han deltog ganske vist i festen, men var for bevæget til at holde en tale (Lauridsen 1918, s. 72). Grundtvig udbragte da en skål for endnu en deputeret, Nis Lorenzen, og gengav hans rappe replik ved det ovennævnte slesvigske stændermøde i oktober 1842 (se [indledningen til Skov-Hornets Klang mellem Skamlings-Bankerne fra 1844, afsnittet “Sprogstriden i Slesvig”](#)).

Orla Lehmann udbragte derpå en ret overraskende skål “for en god Forstaaelse mellem Dansk og Tydsk”. I maj 1842 havde Lehmann udråbt “Danmark til Ejderen” med ønsket om at opløse helstaten og erklære hele Slesvig for dansk territorium. I november 1843 mindede han nu om, at blev:

først vort Mellemværende ordnet paa en retfærdig og fast Fod, da – men ogsaa først da vil den Erkjendelse trænge igjennem, at Norden og Tydskland ere beslægtede med hinanden og have den samme verdenshistoriske Opgave. Navnligen er det vigtigt for Slesvig, at Dansk og Tydsk der fredeligen kunne leve ved Siden af hinanden” (*Fædrelandet* 1843, sp. 11.291).

Herpå afsang deltagerne Grundtvigs sang for folkeoplysning med det retoriske spørgsmål, “Er Lyset for de Lærde blot?” (Grundtvig 1843a; se [indledningen hertil](#)). Der fulgte to skåler for trykkefriheden og for folket, som sin egen forkæmper. Grundtvig tog da til genmæle mod Lehmann. Den dansk-tyske strid var mere end en grænsefejde. “Tydsken” var allerede trængt “ganske anderledes ind over vort Grændseskjel” og havde pålagt danskerne et fremmed dannelsesideal. Det ville først ændre sig gennem “en Høiskole, ikke for Bogen men for Livet, en Høiskole, hvor Modersmaalet var en virkelig Dronning”. Han udbragte derfor en skål for “Modersmaalet i dets Kraft” (*Fædrelandet* 1843, sp. 11.292).

Skålen for “Folkets lovlige Benyttelse af dets Ret” var et indlæg mod den stærke slesvig-holstenske advokatstand. De var, ifølge juristen Hage, afskyet i den danske almue, der ikke forstod fagjargonen. Komiteens arbejde for at fremme dansk undervisning i Slesvig burde udvides til at omfatte en simpel, selvforvaltet foranstaltning for at indgå forlig udenom retsvæsnen. Grundtvig tog igen til orde. Han

roste det danske system med forligskommissioner (oprettet 1795), men indvendte, at man aldrig kunne undvære jurister og øvrigheden. Forsamlingen burde derfor drikke “Juristernes Skaal, med det Ønske, at de stedse maatte blive mindre tyske og mindre latinske men mere danske” (*Fædrelandet* 1843, sp. 11.294).

Skålen for nationaliteten fejrede den nationale selvfølelse. Den blev fulgt af Laurids Skaus skål for at indføre almindelig værnepligt. Den nuværende fritagelse af borgere, adelsmænd og præstesønner gjorde, “at han som Bonde følte det som en Last, hvad hver Mand burde ansee for en Ære” (*Fædrelandet* 1843, sp. 11.295). Dette førte til en debat mellem Grundtvig, der opponerede imod almen værnepligt, og A.F. Tscherning, som talte for princippet.

Den 15. skål for “det tydsktalende, men dansksindede *Flensborg!*” blev udbragt af sønderjyden Carl Ploug. Han udgav *Fædrelandet*, der bragte referatet. Den 16. skål gjaldt Frederik Fischer og P.C. Koch, der ved at udgive de dansksindede aviser i Aabenraa og Haderslev dagligt trodsede den fjendtligsindede censur. Den 17. skål “for Danmarks Enhed bevaret ved dets Sønners Kraft” opfordrede deltagerne til at opretholde en fælles front (*Fædrelandet* 1843, sp. 11.295). Afslutningsvis udbragte organisatorerne J.F. Schouw og H.N. Clausen to skåler for de nye gæster i det nationalliberale selskab: Grundtvig og de slesvigske deputerede.

3 Sammenfatning

De atten taler blev holdt fra klokken 17 til 19 med et indslag hvert tiende minut. Et så tæt pakket program var ingen sjældenhed i politiske festmåltider. Det særlige er snarere, hvor hyppigt Grundtvig greb ordet. Mens næsten alle andre talere nøjedes med at udbringe én skål, udbragte Grundtvig fire skåler og kom med et yderligere indlæg.

De nationalliberale organisatorers afsluttende skål for Grundtvig og hans æresplads i sangprogrammet er begge tegn på deres stadig tættere samarbejde. Orla Lehmann betegnede lunefuldt Grundtvig som en ligesindet outsider: “den gamle Frimester i al Slags Frihed og godt dansk Arbeide” (sp. 11.291). En frimester var en håndværksmester, som havde arbejdstilladelse, selvom han stod uden for det lovpligtige lav. Lavet hentydede her til den nationalliberale bevægelse. I forsvaret af det danske Slesvig kunne Grundtvig finde sammen med sin gamle ærkefjende, den nationalliberale teologiprofessor H.N. Clausen.

Debatten om de tyske dannelsesidealer kontra den danske højskole blev fortsat længe efter 5. november. Mens Komiteen for dansk Undervisnings Fremme i Slesvig anført af H.N. Clausen ønskede at oprette en latinskole og et seminarium for de dansktalende i Slesvig, forfægtede Christian Flor højskoletanken. Efter mindre tilståelser opnåede Flor den ønskede økonomiske støtte. Som følge heraf kunne en af de første danske højskoler åbne i Rødding tolv måneder efter festen i november 1844 (se [indledningen til Skov-Hornets Klang mellem Skamlings-Bankerne, afsnittet “Højskoledrømmen”](#)).

4 Modtagelse

Grundtvigs skålsang bidrog til at cementere det politiske samarbejde, men sympatisørerne foretrak den sang, som var blevet skrevet til festen i Ballerup den forudgående aften af Carl Ploug under pseudonymet Poul Rytter. Plougs letforståelige sang egnede sig bedre til aviscitater og sigtede mere tydeligt til den igangværende slesvigske sprogkamp (*Fædrelandet* 1843, sp. 11.282 f.; Ploug 1876, s. 27-29 under titlen "Slesvig"). Mens Plougs sang blev bragt i mindst fem aviser fra Slagelse til Horsens og Ribe samt i bondebevægelsens avis *Almuevennen*, blev Grundtvigs sang kun optrykt i *Fædrelandet* og *Dannevirke* (se [tekstreddegørelsen](#)). Begge sange blev dog sunget ved festen i Odense 9. november. Organisatorerne havde modtaget et eksemplar af Grundtvigs skålsang og fremstillede et aftryk (*Lolland-Falsters Stifts-Tidende* 1843, 13. november, s. 534). Der kendes ikke noget eksemplar af dette aftryk.

De ret forskellige modstandere af den nationalliberale bevægelse omformulerede *Fædrelandets* referat og hæftede sig alle ved meningsforskellene. Referatet i det kongetro *Aftenbladet* blev aftrykt hyppigt, eksempelvis i *Viborg Stifts-Tidende* (11. november 1843, s. 2). *Berlingske Tidende* fordelte sit referat over tre numre og forbigik helt sangene af Grundtvig. Afslutningsvis beklagede journalisten, at *Fædrelandet* ikke bragte "den geniale Grundtvigs Taler, især den, der indeholdt Oppositionen mod almindelig Værnepligt, fuldstændigt. Vi ville derfor haabe, at Grundtvig selv vil lade dem paa en eller anden Maade offentliggjøre" (*Berlingske Tidende*, 9. november 1843, sp. 3). Det gjorde Grundtvig ikke.

Den venstreliberale avis *Kjøbenhavnsposten* kritiserede "Overmaalet af den nationale Svimmel" i festen på Skydebanen (8. november 1843, s. 1045). De nationalistiske og dermed falske liberale havde kun øje for den nationale undertrykkelse i Slesvig og glemte forfatningskampen i kongeriget. Et hundrede gæster var et lille fremmøde sammenlignet med den tidligere opbakning til den sande liberale forfatningskamp mod enevælden. Artiklens forfatter hentydede til Grundtvigs anti-liberale holdning i en sidebemærkning om hans modstand mod den almindelige værnepligt.

5 Anvendt litteratur

- *Almuevennen* (1843) nr. 46, 15. november. København.
- *Berlingske Tidende*, se *Den til Forsendelse med de Kongelige Rideposter privilegerede Berlingske politiske og Avertissements-Tidende* (1843).
- *Dannevirke* (1843) nr. 39, 11. november. Haderslev.
- *Den til Forsendelse med de Kongelige Rideposter privilegerede Berlingske politiske og Avertissements-Tidende* (1843) nr. 302, 9. november. København.
- *Fædrelandet* (1843) nr. 1.407, 6. november; nr. 1.408, 7. november. København.

Frandsen, Steen Bo (1996) *Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814-64*. Aarhus.

- Grundtvig, N.F.S. (1843a) *Oplysningen*. (Den 5. November 1843.) [førstelinje: Er Lyset for de Lærde blot] [1. udg. 1839]. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1843b) "Velkommen i den grønne Lund" i *Den til Forsendelse med de Kongelige Rideposter privilegerede Berlingske politiske og Avertissements-Tidende*, 21. juni, s. 1. København.
- *Kjøbenhavnsposten* (1843) nr. 262, 8. november. København.
- Kok, Laurids Olufsen (1695) "Om Tyre Danebod" [førstelinje: Danmark deiligst vang og vænge] i *Et Hundrede Udvalde Danske Viser, Om Allehaande merkelige Krigs-Bedrivt og anden selsom Eventyr, Som sig her udi Riget Ved Gamle Kemper, Navnkundige Konger, og ellers fornemme Personer begivet haver, af Arilds Tid til denne nærværende Dag. Forøgede med det Andet Hundrede Viser Om Danske Konger, Kæmper og Andre, Samt hosføiede Antegnelser, Til Lyst og Lærdom*, udg. Peder Syv. København.
- *Lolland-Falsters Stifts-Tidende* (1843) nr. 154, 13. november. Nykøbing Falster.
- Lauridsen, P. (1909-1922) *Da Sønderjylland vaagnede. Skildringer og Breve*, 1-8, bind 5 (1918). København.
- Ploug, Carl (1876) *Samlede Digte*, 5. udg. København.
- *Viborg Stifts-Tidende* (1843) nr. 179, 11. november. Viborg.